

De politiek van identiteit

Een historigrafische analyse van de geschiedenis van het Poolse minderhedenbeleid en de positie van de Tataren in deze.

Bachelorscriptie

Vera Crienen- s4156196

Begeleider: Wim van Meurs

Opleiding Geschiedenis

Radboud Universiteit Nijmegen

11-08-2014

Inhoudsopgave

Inleiding	2
Hoofdstuk 1: Minderheden in Polen	4
Hoofdstuk 2: Het minderhedenbeleid tijdens de communistische periode	9
Hoofdstuk 3: het minderhedenbeleid voor en na de communistische periode	12
Hoofdstuk 4: Het beleid ten opzichte van de Tataarse minderheid in Polen	16
Conclusie	21
Literatuurlijst	23

Inleiding

De Islam in Europa is al sinds de jaren 90 van de vorige eeuw een veelbesproken onderwerp. Dit betreft moslims die in de afgelopen decennia vanuit Afrikaanse landen of uit het Midden-Oosten naar Europa zijn gekomen. De integratie van deze moslims in de Europese samenlevingen wordt vaak als problematisch gezien. De islamitische cultuur gaat volgens veel mensen maar moeilijk samen met de westerse normen en waarden. Deze maatschappelijke kwestie wordt in de wetenschappelijke wereld niet genegeerd. Academics bestuderen zaken die spelen in de samenleving en brengen nuance aan in het publieke debat. Daarbij wordt ook naar discrepanties, afwijkingen en uitzonderingen in de Europese islamitische groepen gezocht.

Een dergelijke uitzondering op het algemene beeld van moslims in Europa zijn de Tataren in Polen. Deze groep komt niet oorspronkelijk uit Afrika of het Midden-Oosten maar uit het huidige Rusland en Oekraïne. Ook kwamen de Tataren al in de veertiende eeuw naar Europa. De Tataren hebben een geschiedenis van ongeveer 600 jaar in Polen en zijn lange tijd de enige islamitische minderheid geweest in dit overwegend katholieke land. Ze zijn volledig geïntegreerd in de Poolse samenleving terwijl ze hun Tataarse identiteit behouden hebben. Dit maakt de Poolse Tataren een interessante groep om nader te bekijken in het licht van integratie van moslims in Europa.

De Tataren zijn als islamitische gemeenschap binnen de Poolse katholieke samenleving uitstekend geïntegreerd. Is dit dankzij of ondanks het beleid van de Poolse regering ten opzichte van Tataren of van minderheden in het algemeen? Zowel over minderheden in Polen in het algemeen als over de Tataren als specifieke groep is al veel geschreven.

Deze publicaties zijn allemaal relatief recent. De Poolse historiografie heeft, net zoals elders in Europa, lange tijd de verschillende nationaliteiten in Polen genegeerd of gemarginaliseerd. De belangstelling voor nationale vraagstukken nam pas na de Tweede Wereldoorlog toe. De eerste die minderheden in het historische narratief van de Poolse staat integreerde was Henryk Zielinski met zijn *Historia Polski 1914 – 1939* uit 1983. Deze Poolse historicus beschreef de Tweede Poolse Republiek niet als 'het thuisland voor de Polen' maar meer als een 'Republiek van vele volken'. Deze opvatting zette zich in de jaren 90 van de twintigste eeuw door. Er kwam meer aandacht voor het multi-etnische karakter van de Poolse Republiek. In de literatuur begonnen na Zielinski drie verschillende invalshoeken te ontstaan. Ten eerste onderzocht men het minderhedenbeleid van de Poolse politiek. Deze invalshoek wordt gebruikt door bijvoorbeeld Gabriele Simoncini en Rosa Lehmann in hun artikelen over de nationale minderheden in Polen. Ten tweede verschenen er studies die zich richtten op een bepaalde regio om het naast elkaar bestaan van verschillende nationale groepen te beschrijven. Deze invalshoek was dus meer maatschappelijk dan politiek. De laatste invalshoek is een analyse van het politieke leven van de verschillende nationaliteiten.

Over de Tataren in Polen werd door de groeiende aandacht voor minderheden ook meer geschreven. Belangrijke namen in dit onderzoeksveld zijn Harry Norris, Marek Dziekan, Agata Nalborczyk en Pawel Borecki.

Norris verdiept zich in zijn onderzoeken in alle aspecten van de Tataren. Hij onderzoekt de geschiedenis van de Tataren, hun islamitische geloof, hun cultuur, hun literatuur en hun leven als autochtone Europeanen vandaag de dag. Hij laat verschillen en overeenkomsten zien met andere islamitische gemeenschappen in Europa. Marek Dziekan verdiept zich ook in de geschiedenis van de Poolse Tataren maar plaatst de religie van de Tataren en hun identiteit in het middelpunt. Nalborczyk en Borecki richten zich daarentegen meer op de politieke en juridische positie van de Tataren.

Deze publicaties hebben al een grote bijdrage geleverd aan het antwoord op de vraag waarom de Tataren zo goed geïntegreerd zijn in Polen in vergelijking met andere minderheden. Of dit verschil beïnvloed is door het beleid dat door de Poolse regering gevoerd werd is echter nog niet duidelijk. Om hier achter te komen wordt het minderhedenbeleid in het algemeen vergeleken met het minderhedenbeleid ten opzichte van de Tataren. De onderzoeksperiode begint vanaf 1918 wanneer de Tweede Poolse Republiek wordt opgericht. Dit was de start van het moderne Polen en de moderne Poolse politiek. Van die tijd tot nu is er echter een hoop veranderd in Polen. Het land is na de Tweede Wereldoorlog lange tijd communistisch geweest, opgelegd door de Sovjet-Unie. De vraag wat de communistische periode in Polen (1947-1989) voor een rol heeft gespeeld in het minderhedenbeleid is nog niet beantwoord. Bracht deze periode een breuk in het minderhedenbeleid of was er vooral continuïteit met de periodes voor en na het communisme in Polen? En waren de Tataren hierin een uitzonderlijke groep of werden ze hetzelfde behandeld als de andere minderheden? Om de lacune in het onderzoek naar de Poolse Tataren te vullen is de vraag is dus tweeledig: Heeft het communisme een breuk teweeg gebracht in het minderhedenbeleid van Polen? En waren de Tataren hierin een uitzondering ten opzichte van de andere minderheden? Om deze vragen te beantwoorden worden de periodes voor en na de communistische periode vergeleken met het minderhedenbeleid tijdens het communisme.

Hoofdstuk 1: Minderheden in Polen

Om een beeld te geven van de Tataren en andere minderheden in Polen, zal dit hoofdstuk eerst ingaan op de etnische en nationale minderheden in Polen vanaf de oprichting van de Tweede Poolse Republiek in 1918.¹ Welke minderheden leefden er in Polen en hoe veranderde de etnische samenstelling van Polen door de tijd heen? Daarna zal de geschiedenis van het Tataarse volk in Polen kort uiteengezet worden om context te geven aan het onderzoeksthema.

Etnische en nationale minderheden in Polen

Na de oprichting van de Tweede Poolse Republiek in 1918 was Polen een smeltkroes van etniciteiten en nationaliteiten. In principe zijn er twee verschillende categorieën van etnische minderheden te onderscheiden; naterritoriale etniciteiten en niet-territoriale etniciteiten. De territoriale etniciteiten waren in de meerderheid of hadden in elk geval een hoge demografische concentratie in specifieke gebieden. Deze minderheden eisten vaak afscheiding, onafhankelijkheid of hereniging met het moederland. Dit gold voornamelijk voor de Oekraïners, de Wit-Russen en, in beperkte mate, de Duitsers in Polen. De niet-territoriale minderheden leefden meestal verspreid over Polen of zelfs nomadisch. Ze hadden geen meerderheid in een bepaald gebied. Deze minderheden hadden geen eisen in verband met territoriale kwesties en waren niet uit op onafhankelijkheid. Deze groep bestond vooral uit Joden, Litouwers, Russen, Tsjechen, Slowaken, Zigeuners, Armeniërs, Tataren en andere kleine minderheden (zie Tabel 1.1).²

Rogers Brubaker, een Amerikaanse socioloog gespecialiseerd in etniciteit, nationalisme en burgerschap, ziet nog een verschil dat gemaakt werd door de Poolse regering in minderheden. Oekraïners en Wit-Russen werden volgens hem beschouwd als kandidaten voor burgerschap in de Poolse natie. Het beleid ten aanzien van deze groepen was daarom vooral gericht op assimilatie. De assimilatie van Duitsers en Joden werd echter als onwaarschijnlijk of ongewenst beschouwd. Het beleid ten opzichte van deze groepen was daarom meer gericht op differentiatie en op het aanmoedigen van emigratie.³

---

¹ Nationaliteit en etniciteit komen vaak overeen en worden daarom vaak verward, maar beide concepten hebben toch een duidelijk verschil. Etniciteit is een sociaal-culturele identiteit, die een bepaalde groep mensen of een aantal bevolkingsgroepen verbindt. Nationaliteit duidt de relatie aan tussen een individu en een staat of loyaliteit. Dit begrip bestaat pas sinds de opkomst van het nationalisme in de negentiende eeuw. Een etnische minderheid kan dus anders zijn dan een nationale minderheid.

² Simoncini, G., 'The Polyethnic State: National Minorities In Interbellum Poland', *Nationalities Papers* 22 (1994) 6

³ Brubaker, R., 'Nationalizing States in the Old 'New Europe' -- and the New', *Ethnic and Racial Studies* 19,2 (1996) 417

Tabel 1.1: Poolse volkstelling van 1931, gebaseerd op moedertaal.⁴

Etniciteit	Percentage van de totale Poolse bevolking
Polen	65.7%
Oekraïners	15.7%
Joden	9.3%
Wit-Russen	6,1%
Duitsers	2,3%
Litouwers, Russen, Tsjechen, Slowaken, Zigeuners, Armeniërs, Tataren en andere kleine minderheden	0,9%

De territoriale integratie van de nieuwe Poolse staat werd pas een paar jaar na de onafhankelijkheid bereikt. De 'etnische kern', oftewel de meerderheid van etnische (en vooral katholieke) Polen, zagen minderheden als belemmeringen voor de nationale integratie en als een bron van sociale onrust en etnische conflicten. De kwestie van grondgebied was zeer gevoelig. Minderheden bezetten territoriaal gezien een groot deel van Polen. Territoriale minderheden vormden door hun eisen van onafhankelijkheid en hereniging met het moederland een gevaar voor de territoriale integratie.

De Poolse 'etnische kern' en haar regering slaagde erin om een dominante positie in de samenleving te behouden. Deze samenleving bleef Pools en vijandig tegenover de integratie van minderheden als gelijken. Tijdens het interbellum verschoof de Poolse politiek steeds meer naar rechts. Veel Polen zagen de verschillende etniciteiten niet alleen als de grootste bedreiging voor het voortbestaan van de jonge Poolse staat maar vonden ook dat dit de oorzaak was van de vernietiging van de oude Pools-Litouwse staat. De etnische en nationale minderheden werden behandeld als cultureel, politiek en institutioneel ondergeschikt. De Poolse staat verdedigde de nationale cultuur niet alleen om de Poolse identiteit te behouden maar ook om zijn culturele hegemonie te doen gelden binnen de bestaande grenzen.

Kortom, het was noodzakelijk voor de 'etnische kern' om zijn dominantie over de minderheden te handhaven. De verkregen nationale onafhankelijkheid was nog te recent, onzeker en duidelijk problematisch. De Poolse regering was zich bewust van de gevaarlijke complexiteit van de heterogene etnische samenstelling van de samenleving voor de nieuwe staat.⁵

⁴ Simoncini, 'The Polyethnic State', 12

⁵ Ibidem 8-9

Na de tweede wereldoorlog was de etnische samenstelling van Polen drastisch veranderd. De Holocaust, de etnische zuiveringen en de verplaatsing van de grenzen hadden ervoor gezorgd dat de Poolse samenleving voornamelijk uit etnische Polen bestond (zie Tabel 1.2).⁶

Tabel 1.2: Poolse volkstelling van 1950, gebaseerd op moedertaal.⁷

Etniciteit	Percentage van de totale Poolse bevolking
Polen	97.8%
Oekraïners	0.7%
Joden	0.2%
Wit-Russen	0.6%
Duitsers	0.6%
Litouwers, Russen, Tsjechen, Slowaken, Zigeuners, Armeniërs, Tataren en andere kleine minderheden	0.1%

Na de val van het communisme in 1989 veranderde er niets ingrijpends meer met de demografische samenstelling van Polen. Wel zorgde de val van het communisme ervoor dat emigratie naar Polen weer makkelijker werd. Vooral Russen emigreerden naar Polen. (zie Tabel 1.3).

Tabel 1.3: Poolse volkstelling van 2002, gebaseerd op zelfverkleerde nationaliteit.⁸

Etniciteit	Percentage van de totale Poolse bevolking
Polen	96.7%
Oekraïners	0.1%
Joden	0.003%
Wit-Russen	0.1%
Duitsers	0.5%
Litouwers, Russen, Tsjechen, Slowaken, Zigeuners, Armeniërs, Tataren en andere kleine minderheden	2.5%

⁶ Owsinski, J., Eberhardt, P., *Ethnic Groups and Population Changes in Twentieth-Century Central-Eastern Europe* (New York 2003) 140-141

⁷ Ibidem 142

⁸ Ibidem 143

De vroege geschiedenis van de Tataren

De Tataren, een van de kleinere minderheidsgroepen in Polen, zijn een islamitisch volk dat gemeenschappen heeft in Oost-Europa en in de Baltische staten. De geschiedenis van dit volk in deze delen van Europa begint al in de dertiende eeuw met de Gouden Horde, een Mongools rijk dat aan het grootvorstendom Litouwen grensde en een groot deel van Rusland en Oost-Europa bestreek.⁹

In 1319 werd er een officieel bondgenootschap gesloten tussen het grootvorstendom Litouwen en de Gouden Horde. Kleine groepen Tataren begonnen zich aan de Litouwse zijde van het grensgebied te vestigen. Binnen de gemeenschappen van het grootvorstendom waren ze vrij om hun islamitische geloof te belijden en konden ze zonder problemen als militair dienen of land bezitten. Na verloop van tijd werden veel Tataren ook handelaren of zelfs bureaucraten en hooggeplaatste militaire officieren. In deze periode bekeerden veel mensen in het grootvorstendom Litouwen zich tot het christendom.¹⁰

Het grootvorstendom Litouwen vormde vanaf 1385 een unie met Polen. Litouwen en Polen waren hierdoor sterk verbonden. Er kwamen ook Tataren in Polen terecht. De meeste Tataren woonden in en rond Vilnius, toen nog op Pools grondgebied gelegen. De Tataarse adel was verplicht om twaalf weken militaire dienst te vervullen. In ruil hiervoor kregen ze vrijstelling van belastingen. De Tataren hebben daarom vanaf het begin een rol gespeeld in de Poolse staatszaken door hun militaire verdiensten. Door de eeuwen heen werd de Tataarse adel een deel van de Litouwse en Poolse aristocratische structuur. In Polen werd zelfs geprobeerd om de rechten en privileges van de Tataarse adel gelijk te maken aan die van de katholieke Poolse adel. De Tataarse adel had zijn eigen land en lijfeigenen. Ze mochten trouwen met niet-moslims en hun kinderen islamitisch opvoeden. Bovendien bepaalde de Grondwet van 1791 de Tataarse vertegenwoordiging in de Poolse Sejm (tweede kamer).

Ook de niet adellijke Tataren gingen tot de bevolking horen in Litouwen en Polen. Deze moslims raakte steeds meer geïntegreerd in de samenleving. Agrarische en ambachtelijke nederzettingen van Tataren kwamen steeds vaker voor. Deze gewone mensen woonden meestal in en rond steden en dorpen zoals Kaunas in Litouwen, Grodno en Minsk in Wit-Rusland en in Bialystok in Polen. Ze werkten vaak als voerlieden en handelaren. Elke gemeente had zijn eigen moskee.¹¹

Het aantal Tataren in deze gebieden wordt geschat op 7000 tot 15000 in ongeveer 60 steden en dorpen met moskeeën in de zestiende eeuw.. In deze periode begonnen de Tataren in Polen langzaam maar zeker de Poolse taal te spreken. Wel bleven de islamitische religie en veel Tataarse tradities bewaard. Ondanks dat waren de Tataren meer geassimileerd in Polen dan andere minderheden. Ze zagen zichzelf ook als leden van de Poolse samenleving.¹²

---

⁹ Norris, H. T., *Islam in the Baltic : Europe's early muslim community* (Londen 2009) 32

¹⁰ Ibidem 32-35

¹¹ Ibidem 36-38

¹² Wiktor-Mach, D., 'European Islam, The Case of Polish Tatars', *Hemispheres. Studies on Cultures and Societies* 23 (Warschau 2008) 135-136

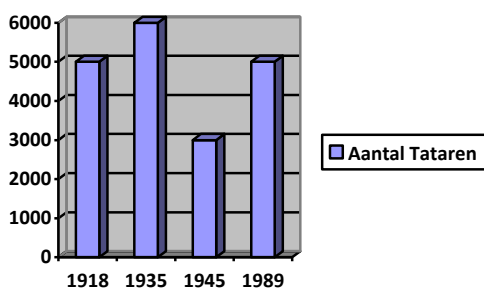
Moderne geschiedenis van de Tataren

In 1918 wordt de Tweede Poolse Republiek opgericht. Dit is het begin van de periode die relevant is voor het antwoord op de onderzoeksvraag. Na de oprichting van de Tweede Poolse Republiek begon er een voorspoedige periode voor de Poolse Tataren. Tataarse leiders zorgden ervoor dat het onderwijs voor imams verbeterde en er werden Tataarse en islamitische verenigingen opgezet. In de jaren dertig van de twintigste eeuw stonden er zeventien moskeeën in Polen met religieuze scholen en drie gebedshuizen. In 1935 woonden er ongeveer 6000 Tataren in Polen. De meeste in en rond steden als Vilnius, Navahroedak en Białystok.

Na de Tweede Wereldoorlog leden de Poolse Tataren grote verliezen. Het aantal Tataren verminderde van 6000 tot ongeveer 3000 in Polen doordat een groot deel van de traditionele Tataarse nederzettingen in de handen van de Sovjet-Unie vielen. De Tataren leden onder de communistische periode in Polen (1947-1989). Er bleven maar twee Tataarse dorpen binnen de Poolse grenzen: Bohoniki en Kruszyńiany. Sommige Tataarse gemeenschappen in het oosten die nu ineens buiten Polen vielen werden nog wel opnieuw gehuisvest in het westen en noordwesten van Polen. Dit betekende dat een groot deel van hun religieuze en culturele erfenis achtergelaten werd. Veel moskeeën werden gesloten en voor andere doeleinden gebruikt. Het doceren van de Tataarse taal, cultuur en religie aan de Tataarse kinderen werd strikt verboden. Ondanks deze maatregelen oefenden ze hun islamitische religie uit in de beslotenheid van het huis.

Na de val van het communisme in 1989 leefde de Tataarse gemeenschap in Polen weer op. Het aantal Tataren steeg weer tot ongeveer 5000 (zie Tabel 1.4). In het hedendaagse Polen leven de Tataren vooral in de Tataarse dorpen Bohoniki en Kruszyńiany in het noordoosten van Polen en in de stedelijke Tataarse gemeenschappen in Warschau, Gdańsk, Białystok en Gorzów Wielkopolski.¹³

Tabel 1.4: het aantal Tataren in Polen vanaf 1918, gebaseerd op schattingen¹⁴

In het tweede hoofdstuk zal het Poolse minderhedenbeleid tijdens de communistische periode besproken worden. Welke wetten werden er gemaakt omtrent minderheden? Wat voor een invloed hadden deze wetten op het leven van de minderheden?

¹³ Wiktor-Mach, 'European Islam', 137-138

¹⁴ Ibidem 136-138

Hoofdstuk 2: Het minderhedenbeleid tijdens de communistische periode

De Tweede Wereldoorlog maakte van Polen een homogeen land. De Holocaust, de etnische zuiveringen en de verplaatsing van de grenzen zorgden ervoor dat de Poolse samenleving voornamelijk uit etnische Polen bestond. Welk beleid voerden de communistische autoriteiten in Polen uit ten opzichte van de kleine groep minderheden?

Het Poolse minderhedenbeleid van 1944-1989

Volgens Alfred Majewicz en Tomasz Wicherkiewicz werd het beleid van de Nazi's op zekere wijze voortgezet in het communistische Polen na de oorlog. De communistische autoriteiten trachtten alle resterende nationale en etnische minderheden te assimileren. Ze streefden naar verregaande vormen van sociale integratie waarbij de eigen culturele identiteit werd verlaten. De minderheden werden vervolgd en hun rechten misbruikt. Majewicz is een Poolse taalkundige en filoloog die veel publicaties op zijn naam heeft staan over oosterse talen en culturen. Wicherkiewicz is ook een Poolse taalkundige maar heeft zich gespecialiseerd in minderheden in Polen. Majewicz en Wicherkiewicz geven onderstaande voorbeelden om te laten zien hoe het communistische regime de minderheden probeerden te assimileren.

Etnische en nationale minderheden werden in steeds grotere mate gecontroleerd door de communistische staat. Ze werden soms zelfs gedwongen gedeporteerd. In 1947 werd bijvoorbeeld 'Operatie Vistula' uitgevoerd. 30.000 tot 35.000 Lemken (een kleine etnische groep Karpatische bergbewoners) en ongeveer 140.000 Oekraïners die al eeuwenlang in zuidoost Polen woonden werden verplicht verplaatst en in kleine groepen over heel Polen verspreid. Volgens de communistische propaganda waren ze schuldig aan moorddadige handelingen gericht tegen Polen. Hierdoor kregen ze in hun nieuwe woonplaats te maken met vervolging en haat van de lokale bevolking.

Het communistische regime verwoestte bewust objecten of gebouwen waar bepaalde minderheden zichzelf mee identificeerden. Kerken, tempels en begraafplaatsen werden om die reden vernield. Het werd etnische en nationale minderheden verboden om hun volkstaal te spreken, zelfs in de familiale sfeer. Ook probeerde ze om eigennamen te poloniseren, zowel achternamen als plaats- of straatnamen. Op deze manier werd er getracht om de identiteit van de minderheden te ontnemen.

De organisatie van culturele, economische of educatieve initiatieven door instellingen van minderheden werd bemoeilijkt door administratieve hindernissen. Auteurs en kunstenaars die niet etnisch Pools waren werden veel vaker gecensureerd. Vertegenwoordigers van etnische minderheden werden vaak voor hun 'nationalistische' activiteiten in gevangnissen of in het werkkamp Jaworzno gehouden.

Majewicz en Wicherkiewicz leggen dus de nadruk op het misbruik van de rechten van minderheden in het communistische Polen. Wel geven ze aan dat openlijke gewelddadigheid tegen etnische en nationale

minderheden nauwelijks voorkwam. De meest tragische gevallen waren de pogroms van Joden tussen 1946-1968 en de aanvallen op en pesterijen van zigeuners.¹⁵

Rosa Lehmann heeft een andere kijk op het minderhedenbeleid van het communistische regime in Polen. Ze is een sociaal antropologe aan de universiteit van Amsterdam en is gespecialiseerd in de Joodse en Oekraïense minderheden in Polen. Lehmann ziet een paradox in het minderhedenbeleid dat het communistische regime in Polen voerde. Aan de ene kant ziet ze net als Majewicz en Wicherkiewicz dat de communistische leiders de raciale bestuurlijke infrastructuur die het Nazi regime in Polen achtergelaten had gebruikten om een socialistische natiestaat op te bouwen. Zo werd het Duitse identiteitsbewijs oftewel de 'kennkarte' behouden om Polen van niet-Polen te kunnen onderscheiden en werden de Duitse concentratiekampen gebruikt om vertegenwoordigers van minderheden en politieke dissidenten in op te sluiten. Het principe van burgerschap en gelijke rechten voor iedereen werd uiteindelijk opgegeven. Een principe dat zo gekoesterd werd door de vooroorlogse Poolse communisten. In deze periode van 'real-socialisme' bood de socialistische doctrine van proletarisch internationalisme weinig wettelijke bescherming voor de minderheden in Polen. Ook Lehmann haalt Operatie Vistula aan als voorbeeld van de etnische zuivering die de communisten toepasten.¹⁶

Lehmann ziet echter een verandering in de houding ten opzichte van minderheden in de latere fase van het communisme in Polen. Volgens haar werd het politieke klimaat in Polen na Stalins dood in 1953 aanzienlijk liberaler. Dit gaf een impuls aan de progressieve stroming binnen de communistische partij. Tegelijkertijd werden de nationalistische sentimenten in de Poolse samenleving sterker. Dit werd door de communistische regering eigenlijk vooral gezien als een obstakel voor economische en sociale vooruitgang. De veranderende houding van het communistische regime ten opzichte van de etnische en nationale minderheden in Polen is te ontdekken in een resolutie die in 1954 door de raad van ministers werd aangenomen. Deze resolutie stelde dat etnische en nationale groepen gelijke rechten kregen in alle publieke, economische en culturele domeinen. Dit document laat zien dat de communistische partij kritisch en bezorgd was over de terugkerende discriminatie en schendingen van de rechten van minderheden. Er kwamen namelijk veel meldingen binnen van incidenten van discriminatie en zelfs geweld tegen minderheden.

In 1957 werd er een commissie voor nationaliteitszaken opgericht. Deze commissie zette zich in om de kwantiteit en kwaliteit van speciaal onderwijs voor minderheden te verbeteren. In hetzelfde jaar stuurde deze commissie een rapport naar de regering waarin de vervolging van minderheden onmenselijk en antisocialistisch wordt genoemd. Bovendien zou het de sociale en economische activiteit van de slachtoffers verlammen. De communistische autoriteiten gingen dus verder dan alleen antidiscriminatie maatregelen. Er werd ook actief gewerkt aan beleid dat gelijke kansen voor minderheden zou bewerkstelligen, zowel in cultuur, onderwijs en werkgelegenheid als in overheidsposities.¹⁷

---

¹⁵ Majewicz, A.F., Wicherkiewicz, T., 'Minority Rights Abuse in Communist Poland and Inherited Issues', *Acta Slavica Iaponica* 16 (1998) 54-60

¹⁶ Lehmann, R., 'From ethnic cleansing to affirmative action: Exploring Poland's struggle with its Ukrainian minority (1944-1989)', *Nations and Nationalism* (2010) 287-290

¹⁷ *Ibidem* 295-298

In 1960 vonden er reorganisaties plaats binnen het communistische partijapparaat. Er werd getracht de politieke overwegingen te matigen en de groeiende uitgaven te beperken. Om dit te bereiken veranderden ze ook het minderhedenbeleid. De volledige assimilatie van de etnische en nationale minderheden in de Poolse samenleving werd nog steeds beoogd maar men probeerde dit te bereiken met passief beleid in plaats van met een actief beleid. Dat wil zeggen dat ze niet meer in gingen grijpen maar alles op zijn beloop liepen gaan. Dit experiment bleek een regelrechte mislukking maar werd toch nog enkele jaren voortgezet. Een voorbeeld is het resultaat van dit laissez-faire beleid in het onderwijs. Het idee was dat het proces van assimilatie niet te gehaast moest gebeuren maar in zijn 'natuurlijk beloop' moest gaan. De autoriteiten gaven dus geen steun en hielden zich op de achtergrond. Het gevolg was dat het aantal scholen met een curriculum in de talen van de minderheden sterk daalden in de jaren 60.

Ondanks het passieve minderhedenbeleid werden er af en toe toch acties ondernomen tegen de minderheden. Zo wijst Lehmann er net als Majewicz en Wicherkiewicz ook op dat veel onderwijs in de taal van minderheden werd verboden, erfgoed van minderheden werd verwoest en geografische namen werden gepoloniseerd in de late jaren 70.¹⁸

De twee verschillende beleidsvormen onder het communistische regime, etnische zuivering en positieve discriminatie, lijken volkomen tegenstrijdig. Volgens Lehmann waren de doeleinden van beide beleidsvormen in theorie toch hetzelfde: het bouwen van een stabiele, vreedzame en etnisch homogene natiestaat in de socialistische traditie van tolerantie en solidariteit onder de arbeidersklasse. Het was dus niet raciale, religieuze of etnische haat of vijandschap dat het streven naar een homogeen Polen aanwakkerde.¹⁹

Het minderhedenbeleid van het communistische regime in Polen heeft dus zeker repressieve en discriminerende maatregelen gekend. Rond de jaren vijftig van de vorige eeuw kwam er een omslagpunt. Het doel van een etnisch homogeen Polen bleef bestaan maar in plaats van repressieve en discriminerende maatregelen probeerden de communisten dit te bereiken met positieve discriminatie van de minderheden. Later wilden de communistische regering de assimilatie van minderheden in zijn 'natuurlijk beloop' laten gaan en voerden ze een passief minderhedenbeleid. Na het omslagpunt in de jaren vijftig werd het wettelijk gezien dus beter voor de minderheden in Polen. In de praktijk bleven er echter nog steeds gevallen van polonisatie, discriminatie en geweld.

Om erachter te komen of het minderhedenbeleid in deze periode nu een breuk vertoond met het beleid dat er daarvoor was en het beleid dat erna kwam, worden deze beleidsvormen ten opzichte van minderheden in het volgende hoofdstuk besproken.

---

¹⁸ Lehmann, R., 'From ethnic cleansing to affirmative action', 299-300

¹⁹ Ibidem 303-304

Hoofdstuk 3: het minderhedenbeleid voor en na de communistische periode

De Tweede Poolse Republiek die in 1918 opgericht werd was een smeltkroes van etniciteiten. Deze veelheid aan minderheden werd door de etnische meerderheid van Polen gezien als een obstakel voor de nationale integratie. Vooral territoriale minderheden zoals Oekraïners en Duitsers vormden volgens veel Polen een gevaar voor de territoriale integratie van het nieuwe Polen. Ook de Poolse regering was zich bewust van de gevaarlijke complexiteit van de heterogene etnische samenstelling van de samenleving voor Polen.

Het Poolse minderhedenbeleid van 1918-1939

In juni 1919 werd het Internationale Minderheden Bescherming Verdrag getekend door Polen. Hiermee beloofde Polen volledig respect voor de etnische en nationale minderheden en hun politieke en juridische rechten. Het Verdrag werd gelijk berucht onder de Polen die het zagen als een dictaat van buiten, gericht op het beperken van de soevereiniteit van de nieuwe Poolse staat. In 1921 keurde de Poolse staat de eerste Grondwet goed. Deze Grondwet bevatte de bepalingen van het Minderheden Bescherming Verdrag. In artikel 2 van het Minderheden Bescherming Verdrag staat bijvoorbeeld dat alle mensen, ongeacht hun nationaliteit, moedertaal, ras of religie, recht hebben op volledige bescherming van hun leven en vrijheid. Artikel 7 voegt daar religieuze tolerantie aan toe.

Volgens Gabriele Simoncini, een Italiaanse historicus en politicoloog, waren deze wettelijke garanties echter niet sterk genoeg om de vrede te handhaven. Simoncini's onderzoek en publicaties zijn gericht op etno-politieke identiteit, conflicthantering, en de Europese integratie. De Poolse regering en de Poolse samenleving enerzijds en de etnische en nationale minderheden anderzijds leefden volgens Simoncini samen in een wantrouwige sfeer met toenemende wrijving en conflict. In 1924 werd bovendien de Lex Grabski wet ingevoerd. Deze wet introduceerde een aantal institutionele en politieke maatregelen die belemmerend en soms zelfs discriminerend waren voor minderheden. Zo mocht er bijvoorbeeld alleen nog Pools gesproken worden in scholen. Als gevolg hiervan werden de betrekkingen tussen de staatsnatie en de minderheden nog slechter en zelfs vijandig.

Na de staatsgreep in 1926 van Jozef Pilsudski, een Poolse militair en staatsman, veranderde de houding ten opzichte van minderheden. Pilsudski presenteerde zichzelf als een vriend van de minderheden. Zij zagen hem ook als zodanig en steunden hem. Pilsudski's regime spande zich in om een nieuwe orde te vestigen, zowel in sociale als etnische termen. De etnische en nationale minderheden werden met rust gelaten. Pilsudski wilde hen niet poloniseren. Volgens hem konden etnische en nationale minderheden hun identiteit behouden. Na de dood van Pilsudski in 1935 verslechterde de situatie voor minderheden weer. De etnische en nationale minderheden moesten blijven strijden om cultureel te overleven. Er werden weer pogingen gedaan om de hun culturen te poloniseren.²⁰

---

²⁰ Simoncini, 'The Polyethnic State' 9-11

Eugeniusz Mironowicz, een Poolse historicus die gespecialiseerd is in nationale minderheden in Polen, is het eens met Simoncini. Ook hij ziet dat de minderheden in Polen ondanks het Internationale Minderheden Bescherming Verdrag in de praktijk nog steeds op grote schaal te maken kregen met discriminatie en beperkingen. Mironowicz heeft wel een andere kijk op de periode na de staatsgreep van Pilsudski in 1926. Simoncini beschrijft dit als een periode van verbetering voor de minderheden. Mironowicz ziet echter een grote discrepantie tussen de minderhedenpolitiek zoals die in de officiële verklaringen en in de regeringsgezinde journalistiek naar voren kwam en de minderhedenpolitiek zoals deze in de praktijk voorkwam na 1926. Volgens hem hebben niet alle minderheden kunnen profiteren van het relatief liberale minderhedenbeleid dat gevoerd werd na de staatsgreep van Pilsudski in 1926. Zij werden in steeds grotere mate gemarginaliseerd en vervolgd. Dit gold bijvoorbeeld voor de Oekraïense en de Joodse minderheid in Polen.

In de periode van de Tweede Poolse Republiek slaagde de Poolse regeringen er dus niet in om de problemen van sociale complexiteit op te lossen en een stabiele maatschappij te creëren. Ondanks de verdragen die ze ondertekenden en de plannen die gemaakt werden om de situatie van minderheden te verbeteren, waren ze juist verantwoordelijk voor het verergeren van een al verstoorde situatie met betrekking tot de etnische en nationale minderheden aan het einde van het interbellum.²¹

Het Poolse minderhedenbeleid vanaf 1989

In de jaren 1980-1989 werd met massale protesten de val van het communisme ingeleid. Na het verlies van de communisten werd de Derde Republiek Polen geboren en werd er een nieuwe Grondwet aangenomen waarbij Polen een democratie werd. Sinds de val van het communisme in Polen in zijn er grote stappen gemaakt op democratisch gebied. Er zijn ook belangrijke institutionele wijzigingen doorgevoerd om de status van etnische, nationale en religieuze minderheden te verbeteren.

Volgens Slawomir Lodzinski, een Poolse socioloog die gespecialiseerd is in etniciteit, begonnen de veranderingen in het minderhedenbeleid met twee belangrijke gebeurtenissen. De eerste was de benoeming van de Commissie voor Nationale en Etnische Minderheden in augustus 1989. De tweede belangrijke gebeurtenis was de toespraak van Tadeusz Mazowiecki, de eerste premier van het postcommunistische Polen, in de Sejm in september 1989. Hij verklaarde in deze toespraak dat Polen ook het moederland was van alle minderheden.²²

In 1997 werd een nieuwe Grondwet goedgekeurd en geïntroduceerd. Artikel 35 van de nieuwe Poolse Grondwet stelt dat de Republiek Polen ervoor moet zorgen dat Poolse burgers die bij een nationale en etnische minderheid horen de vrijheid hebben om hun eigen taal, gewoonten, tradities en cultuur te behouden en ontwikkelen. Ook stelt dit artikel dat nationale en etnische minderheden het recht hebben om cultuur- en

---

²¹ Mironowicz, E., *Polityka narodowościowa PRL* (Białystok 2000) 5-11

²² Lodzinski, S., 'The protection of national minorities in Poland: Law and Practice after 1989', *Law and Practice of Central European Countries in the Field of National Minorities Protection After 1989* (1998), p. 172

onderwijsinstellingen op te richten. Dit artikel gaat dus verder dan algemene beginselen van gelijkheid en non-discriminatie van burgers.²³

Lodzinski is wetenschappelijk vooral geïnteresseerd in de bescherming van de nationale en etnische minderheden, het Poolse migratiebeleid en de houding van de Polen naar 'het vreemde'. Hij noemt in zijn artikel alle nieuwe wetten en regels die het leven voor de minderheden in Polen beter hebben gemaakt in de postcommunistische periode. Niet iedereen deelt in Lodzinski's overwegend positieve standpunt ten opzichte van het postcommunistische minderhedenbeleid. Michael Fleming, een Engelse historicus gespecialiseerd in de moderne geschiedenis van Polen en auteur van boeken als *Communism, Nationalism and Ethnicity in Poland 1944-1950* (2010) en *National Minorities in Post-Communist Poland* (2003), ziet een tegenstrijdigheid in het minderhedenbeleid van de postcommunistische regering in Polen.²⁴

Volgens Fleming bleek de behandeling van minderheden voor Polen en andere gegadigden voor EU-lidmaatschap een toetssteen voor toelating tot de EU. Polen ondertekende veel internationale verdragen die direct of indirect te maken hadden met minderheden. Een greep uit deze verdragen bestaat uit het Internationale Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten (1997), het UNESCO Verdrag tegen Discriminatie in het Onderwijs (1964) en het Internationale Verdrag inzake de Uitbanning van alle vormen van Rassendiscriminatie. (1968). Om in aanmerking te komen voor EU-lidmaatschap moest Polen zich wel aan deze verdragen houden. Om de internationale verplichtingen na te komen, nam de Poolse regering in zowel zijn Grondwet als zijn strafrecht wetten voor etnische en nationale minderheden op.

De Poolse Grondwet bevat meerdere artikelen die relevant zijn voor etnische en nationale minderheden. Artikel 13 bevat een verplichting tot politiek pluralisme en een verbod op partijen die raciale of nationale haat zaaien. Artikel 32 verbiedt discriminatie en bevestigt de gelijkheid voor de wet van iedereen. Artikel 35, zoals Lodzinski al had vermeld, bevestigt het recht van minderheden om hun eigen cultuur, tradities, religie en taal te behouden en ontwikkelen. Artikel 53 garandeert de vrijheid van religie voor iedereen en het recht om religie in scholen te onderwijzen. Daarnaast bevestigt artikel 25 de gelijkheid van alle kerken en religieuze organisaties. Artikel 43 waarborgt de vrijheid van meningsuiting en artikel 58 de vrijheid van vereniging. Ten slotte staat in artikel 60 dat alle Poolse burgers het recht hebben om in dienst van de overheid te treden.

Het nieuwe strafrecht in Polen dat in september 1998 van kracht werd, bevat een aantal artikelen die gericht zijn op de bescherming van minderheden. Artikel 118 stelt specifieke straffen voor racistisch, etnisch, religieus of politiek geweld. Artikel 119 stelt ook het bedreigen van individuen of groepen met dit soort geweld strafbaar. Artikel 256 stelt de verspreiding van haatliteratuur strafbaar.²⁵

Het postcommunistische Polen kan volgens Fleming dus worden beschouwd als toegewijd aan het nieuwe minderhedenbeleid. Het ondertekende meerdere internationale verdragen en verwerkte nieuwe artikelen in

---

²³ Lodzinski, 'The protection of national minorities in Poland' 168-171

²⁴ Fleming, M., 'The new minority rights regime in Poland: the experience of the German, Belarussian and Jewish minorities since 1989', *Nations and Nationalism* 8, 4 (2002) 531-534

²⁵ *Ibidem* 534-535

de grondwet en in het strafrecht om handelingen die gericht zijn tegen minderheden te bestraffen. Maar, in de praktijk bleven een aantal problemen bestaan.

De nieuwe wetten en maatregelen die in de Grondwet en in het strafrecht verwerkt werden waren belangrijk voor de rechten van minderheden, maar garandeerde dit niet. Etnische en nationale minderheden moesten zich nog steeds voortdurend afvragen of hun stem wel gehoord werd. Minderheden konden zich pas verzekeren van ruimte voor ontwikkeling wanneer zij politiek gezien ook iets te zeggen hadden. Dit ging niet alle minderheden even goed af volgens Fleming. De Joden en de Duitsers zijn twee voorbeelden van minderheden die zich hadden verzekerd van politieke representatie. De Wit-Russen waren hier echter niet tot in staat geweest en hadden daardoor nog wel te kampen met negatieve stereotypering en economische achteruitgang.²⁶

Breuk of continuïteit?

Het minderhedenbeleid in de periode voor het communisme vertoonde veel tegenstrijdigheden. Men wilde de sociale complexiteit oplossen en een stabiele maatschappij creëren. Om dit te bereiken werden er vooral discriminerende en beperkende maatregelen voor minderheden opgelegd. Ondanks de ondertekening van het Internationale Minderheden Bescherming Verdrag en de tijdelijke liberalisering onder Pilsudski bleef de situatie van de minderheden in Polen onveranderd.

Het minderhedenbeleid in de periode na het communisme werd gekenmerkt door het nastreven van vrijheid en gelijke rechten voor minderheden en het uitroeien van discriminatie. Om in aanmerking te komen voor het EU-lidmaatschap kon de Poolse regering ook niet anders. In de praktijk waren er nog steeds wel problemen voor sommige minderheden zoals stereotypering en economische achteruitgang. Institutioneel is er dus een hoop veranderd voor de minderheden in Polen hoewel de praktijk af en toe blijft achterlopen.

Er is een groot verschil te zien tussen het minderhedenbeleid voor het communisme en het minderhedenbeleid na het communisme. De communistische periode is echter niet zelf de breuk geweest in het minderhedenbeleid. De breuk heeft plaatsgevonden in deze periode. In het begin bestond het minderhedenbeleid vooral uit repressieve en discriminerende maatregelen, net zoals in de periode daarvoor. Later kwam er een omslagpunt en werd het minderhedenbeleid geliberaliseerd. Minderheden kregen een stuk meer vrijheden. Deze ontwikkeling kwam met de democratie in Polen in een stroomversnelling en het minderhedenbeleid voldoet nu aan de Europese standaarden.

De vraag of de communistische periode een breuk bracht in het minderhedenbeleid is nu beantwoord. Daarom gaat het volgende hoofdstuk in op de tweede vraag. Namelijk of de Tataren in Polen een uitzondering vormden in het minderhedenbeleid ten opzichte van andere minderheden.

---

²⁶ Fleming, 'The new minority rights regime in Poland' 546-547

Hoofdstuk 4: Het beleid ten opzichte van de Tataarse minderheid in Polen

Zoals in het eerste hoofdstuk is verteld, zijn de Tataren al snel nadat ze naar Polen kwamen geïntegreerd in de samenleving. De lange aanwezigheid en de Islamitische religie van deze groep maakt de Tataren een uitzonderlijke minderheid in Polen. Hebben de Tataren daarom ook een aparte behandeling gekregen ten opzichte van het algemene minderhedenbeleid? Om deze vraag te beantwoorden moeten we eerst kijken naar wat voor een minderheid de Poolse Tataren precies zijn.

Tataren een etnische minderheid?

De Tataren zijn door hun Poolse afkomst een lastig te definiëren minderheid. De vraag of ze een nationale, etnische of religieuze minderheid zijn is al door meerdere auteurs aangepakt maar er is nog geen consensus over bereikt (zie bijvoorbeeld Kamocki 1993, Gawecki 1989, Miskiewicz 1990, Jasiewicz 1980, Warminska, 1999). Toch zijn de Poolse Tataren volgens Marek Dziekan in de eerste plaats een religieuze minderheid. Dziekan is gespecialiseerd in Arabische en Islamitische studies aan de Universiteit van Warschau en heeft meerdere publicaties over de Poolse Tataren op zijn naam staan. De Islamitische religie bleek de meest duurzame factor te zijn in de geschiedenis van de Poolse Tataren. Zij waren vanaf het begin van hun aanwezigheid in Polen nooit een gesloten gemeenschap. Bovendien trouwden ze vaak met lokale (katholieke) vrouwen. Hierdoor werd de Tataarse cultuur geleidelijk beïnvloed door de plaatselijke bevolking. Als gevolg van dit soort acculturatie en assimilatie processen, vergaten de Tataren hun moedertaal en begonnen Pools te spreken. Deze taalkundige assimilatie werd echter niet opgelegd door een Poolse minderheid maar kwam vanuit de Tataren zelf. De geschiedenis van de Poolse Tataren is daarom volgens Dziekan een perfect voorbeeld van co-existentie van twee verschillende culturen. Ondanks de verregerende assimilatie van de Tataren in Polen bleef het grootste gedeelte toch islamitisch. Deze religie bleef het meest belangrijk voor de Tataren in hun zelfidentificatie als Poolse moslims. Volgens Dziekan kan dit te maken hebben met de Poolse tolerantie ten opzichte van hun islamitische buren. In de 600 jaar van Tataarse geschiedenis in Polen blijken er maar weinig tekenen van discriminatie.²⁷

Michał Lyszczarz is het eens met Dziekan in zijn stelling dat de Tataren vooral een religieuze minderheid zijn. Zij werden door hun grote mate van assimilatie door de Poolse voor-oorlogse overheid gezien als een religieuze groep met etnografische elementen in plaats van een etnische gemeenschap. Zij werden daarom gewoonlijk beschreven als 'Polen van Tataarse afkomst'. De Polen zagen de Tataren dus niet echt als een etnische minderheid. Daarom werden ze ook minder als een gevaar voor de samenleving beschouwd. Lyszczarz is een socioloog met een bijzondere interesse in de christelijk-islamitische dialoog, de hedendaagse transformatie van religie en de problemen van de sociale integratie van moslimgemeenschappen in Europa.²⁸

---

²⁷ Dziekan, M.M., 'History and culture of Polish Tatars', *Muslims in Poland and Eastern Europe. Widening the European Discourse on Islam* (2011) 27-39

²⁸ Lyszczarz, M., 'Generational changes among young Polish Tatars', *Muslims in Poland and Eastern Europe. Widening the European Discourse on Islam* (2011) 53-55

De Tataren werden dus niet, zoals de Oekraïners en de Wit-Russen, gezien als een etnische minderheid. Het minderhedenbeleid was lange tijd gericht op assimilatie en homogenisatie. De Tataren voelden zich Pools, waren uitstekend geassimileerd in de Poolse samenleving en waren niet uit op onafhankelijkheid. Hierdoor werden ze niet echt gezien als een gevaar voor de homogenisatie van Polen. De Tataren zijn echter wel nog steeds een religieuze minderheid omdat zij islamitisch zijn en niet katholiek. Daarom zal er in dit hoofdstuk vooral gekeken worden naar het beleid ten opzichte van de islam.

Het Poolse beleid ten aanzien van de Tataarse minderheid 1918-1939

Polen was in het interbellum een land met mensen van veel verschillende etniciteiten en religies. Deze verschillen in etniciteit en religie vielen vaak samen. Daarom hing het beleid van de regering ten opzichte van religie volgens Agata Nalborczyk en Pawel Borecki nauw samen met het etnische beleid. Polen was de nationale staat van de Poolse burgers en de dominante religie was katholicisme. Nalborczyk en Borecki hebben een belangrijke studie gedaan naar de relatie tussen de Islamitische religie en de Poolse staat. Hieruit kan blijken hoe het beleid ten opzichte van de Tataren veranderd is. Nalborczyk is gespecialiseerd in de Pools-Litouwse Tataren en andere Islamitische minderheden in Europa en richt zich daarbij vooral op de christelijk-islamitische verhoudingen. Borecki is hoogleraar confessioneel recht aan de universiteit van Warschau.

De eerdergenoemde Grondwet van 1921 garandeerde gewetensvrijheid en godsdienstvrijheid. Poolse burgers die tot een religieuze minderheid behoorden hadden formeel gezien dezelfde rechten als alle andere burgers. Ze hadden het recht om de regels van hun religies te volgen en om deel te nemen aan religieuze praktijken. De Grondwet bepaalde echter ook dat (katholiek) godsdienstonderwijs verplicht was in scholen die gedeeltelijk of helemaal gefinancierd werden door de staat.

De Grondwet introduceerde een scheiding tussen officieel erkende en niet-erkende religieuze organisaties. Deze organisaties stonden onder toezicht van de staat. De officieel erkende denominaties genoten overigens verder wel volle rechten. Tussen 1918 en 1939 werden van de 42 denominaties in Polen maar 7 denominaties officieel erkend. Zij kregen de volle rechten en werden financieel gesteund door de staat.

Ondanks de speciale positie van de Roomse Katholieke Kerk in Polen tussen 1918 en 1939, werd de islam samen met een paar ander religies officieel erkend. Hierdoor kregen ze speciale privileges en werden ze gefinancierd door de staat. De staat had echter wel het recht om toezicht te houden op religieuze functionarissen in niet-religieuze zaken.²⁹

De Islamitische Tataren hebben in het interbellum dus een redelijk ongestoord leven kunnen lijden in Polen. Hun religie was officieel erkend en ze mochten hun religieuze overtuiging vrij uitoefenen. Omdat de Tataren niet als een echte etnische minderheid werden gezien zoals de Oekraïners en de Duitsers in Polen, hadden zij bijna geen last van de discriminatie die er in de praktijk nog bestond tegenover etnische minderheden (zie Hoofdstuk 3).

---

²⁹ Nalborczyk, A.S., Borecki, P., 'Relations between Islam and the state in Poland: the legal position of Polish Muslims', *Islam and Christian-Muslim Relations* 22, 3 (2011) 346-348

Het Poolse beleid ten aanzien van de Tataarse minderheid 1944-1989

Onder het communisme werd Polen een totalitaire staat. Mensenrechten werden niet erkend en de staat was, op grond van zijn communistische ideologie, vijandig ten opzichte van alle religies. Het officiële Poolse beleid ten opzichte van religies veranderde een aantal keer tussen 1944 en 1989. In de Stalinistische periode (1949-1956) was het beleid zeer repressief voor religieuze organisaties en gelovigen. Het communistische regime deed zijn best om de cultuur en religie van de Tataren uit te roeien. Onderwijsinstellingen, moskeeën en culturele instellingen werden vernield. Veel Tataarse intellectuelen werden gearresteerd en soms zelfs gedeporteerd of vermoord.³⁰ De houding van de Poolse autoriteiten werd na de dood van Stalin echter steeds liberaler. Het politieke klimaat in Polen werd vrijer en Polen werd redelijk onafhankelijk van de Sovjet Unie wat betreft het religieuze beleid.³¹

De Grondwet van 22 juli 1952 bevatte de volgende bepalingen ten opzichte van religie: vrijheid van geweten en religie, vrijheid voor religieuze organisaties om religieuze activiteiten uit te voeren, gelijke burgerrechten ongeacht religie, de scheiding van kerk en staat en de wettelijke regulering van religieuze organisaties. De regelingen van de Grondwet werden echter in algemene termen geformuleerd en werden niet altijd voldoende gehandhaafd.

De Communistische Partij in Polen steunde de popularisering van de Marxistische-Lenistische doctrine met zijn materialistische wereldbeeld in de Poolse samenleving. Vooral van scholen werd verwacht dat ze het zouden verspreiden onder kinderen en tieners. Tegelijkertijd werden religieuze organisaties bestreden door middel van propaganda of bestuurlijke beperkingen en soms zelfs bestraft. De religieuze activiteiten werden beperkt tot diensten en catechese. Een aanzienlijk deel van de eigendommen van de religieuze organisaties, met name onroerende zaken, werden in beslag genomen door de overheid. Ook begon de regering invloed uit te oefenen op de benoemingen van de hogere ambten van de religieuze organisaties. De rechten van gelovigen werden in de praktijk dus beperkt. Zo konden gelovigen bijvoorbeeld niet de hoogste functies in de regering en maatschappelijke organisaties bekleden. Tussen 1944 en 1989 was de Rooms Katholieke Kerk de enige grote organisatie die nog relatief onafhankelijk bleef van de staat.³²

Het Poolse beleid ten aanzien van de Tataarse minderheid vanaf 1989

Na de val van het communistische regime in 1989 werd Polen een democratische staat. De rechten en vrijheden voor alle Poolse burgers werden in overeenstemming gebracht met de Europese standaarden. De houding ten opzichte van religie en gelovigen werd vooral positief. Paragraaf 2 van Artikel 53 van de nieuwe Grondwet van 1997 garandeert de vrijheid van geweten en religie voor iedere burger.

---

³⁰ Buchowski, M., Chlewińska, K., 'Tolerance of Cultural Diversity in Poland and Its Limitations', *Accept Pluralism* (2012) 23-24

³¹ Nalborczyk, A.S., Borecki, P., 'Relations between Islam and the state in Poland' 348

³² *Ibidem* 349

Volgens Paragraaf 5 van artikel 53 van de Grondwet, mag 'de vrijheid van publiekelijke uiting van religie alleen beperkt worden door middel van statuut en alleen wanneer het de staatsveiligheid, de openbare orde of gezondheid, de goede zeden of de rechten en vrijheden van anderen in gevaar brengt. De Poolse Grondwet stelt duidelijk vast dat 'niemand gedwongen mag worden om wel of niet deel te nemen aan religieuze praktijken'.

De bepalingen in de Grondwet verbeterden de positie van alle religieuze organisaties, inclusief de islamitische. Volgens paragraaf 3 van Artikel 25 hebben religieuze organisaties namelijk interne autonomie. Dat wil zeggen dat ze hun eigen interne recht mogen handhaven en dat ze recht hebben op zelfbestuur. De regering kan dus niet ingrijpen in deze processen. Ze hebben geen invloed op de benoeming of het onderwijs van religieuze leiders, of op het onderwijs van de gelovigen. Bovendien zijn de staat en religies financieel onafhankelijk van elkaar.

Op grond van paragraaf 4 van Artikel 53 mag elke religie met een erkende juridische status, dus ook Soennitische en Shi'itische Islam, worden onderwezen in openbare scholen. Ook hebben ouders het recht om hun kinderen op te voeden op een morele en religieuze manier en mogen ze hun kinderen onderwijs geven dat in overeenstemming staat met hun overtuigingen.

Toch zijn er volgens Nalborczyk en Borecki verbeteringen mogelijk in het beleid. De enige wettelijk erkende vorm van huwelijk beschikbaar voor moslims in Polen is het burgerlijk huwelijk. Tot nu toe hebben islamitische verenigingen niet het recht om religieuze huwelijken uit te voeren die worden geaccepteerd door het burgerlijk recht. Dit is discriminerend voor moslims. Elf andere kerken en religieuze organisaties hebben namelijk wel het recht om huwelijken uit te voeren die wettelijk erkend worden. Moslims kunnen een kerkelijk huwelijk aangaan in overeenstemming met de regels van de islam, maar dit heeft geen juridische status.³³

De Tataren als uitzondering op het minderhedenbeleid

Na dit hoofdstuk kan een antwoord op de tweede onderzoeksvraag geformuleerd worden. Werden de Tataren hetzelfde behandeld als andere minderheden in Polen of vormden zij een uitzondering? De Tataren zijn over het algemeen wel een uitzondering geweest.

Ten eerste waren de Tataren een groep die verschilde van andere minderheden omdat zij al zo lang in Polen leefden. De Poolse Tataren spraken Pools, voelden zich Pools en waren een niet-territoriale minderheid. Ze identificeerden zich niet met een ander land. Hierdoor werden ze niet gezien als een gevaar voor de territoriale integratie en de homogenisatie van Polen. De Tataren waren zo goed geïntegreerd dat ze al niet meer gezien werden als een etnische minderheid. Ze waren eigenlijk een voorbeeld van de assimilatie van minderheden die de Poolse regering nastreefde.

Ten tweede waren de Tataren anders omdat ze islamitisch waren en niet katholiek. De islam was echter een van religies die in de Tweede Poolse Republiek officieel erkend was. Hierdoor waren ze vrij om hun religie uit te

---

³³ Nalborczyk, A.S., Borecki, P., 'Relations between Islam and the state in Poland' 349-350

oefenen. Tijdens de communistische periode, waarin de houding ten opzichte van religie vijandig was, veranderde er wel een hoop voor de Tataren. Hun rechten werden beperkt en soms werden ze zelfs vervolgd. Dit overkwam de andere religieuze minderheden die niet beschermd werden door een grote instantie zoals de katholieke kerk echter ook. Of de omslag van een repressief minderhedenbeleid naar positieve discriminatie van minderheden zoals beschreven in hoofdstuk 2 ook de Tataren heeft geraakt is niet duidelijk. Wel werd het beleid ten opzichte van religies een stuk liberaler na de dood van Stalin. Na de val van het communisme werd de situatie voor alle minderheden beter. De Tataren zijn niet de enige minderheid die geprofiteerd heeft van de democratisering van de Poolse staat.

Wat betreft het verschil in beleid was het dus de lange aanwezigheid van de Tataren in Polen en hun goede integratie in de Poolse samenleving de belangrijkste factor. Dit heeft de Tataren een uitzondering gemaakt ten opzichte van andere minderheden.

Conclusie

De vraag die deze studie tracht te beantwoorden is tweeledig. Ten eerste is de vraag behandeld of het communisme een breuk teweeg heeft gebracht in het minderhedenbeleid van Polen. Daarna is het thema minderhedenbeleid toegespitst op de Poolse Tataren. De vraag of de Tataren een uitzondering waren ten opzichte van andere minderheden staat hierbij centraal. Doordat er meerdere auteurs aan bod zijn gekomen die allemaal een andere invalshoek op het onderwerp hebben (bijvoorbeeld recht, religie of beeldvorming), ontstaat er een goed beeld van de gehele situatie.

Het antwoord op de vraag of het communisme een breuk teweeg bracht in het minderhedenbeleid werd in het eerste deel van de studie geformuleerd. De communistische periode is niet zelf de breuk geweest. De overgang van een repressief en discriminerend beleid naar een liberaler beleid waarin zelfs positieve discriminatie voorkwam vond juist tijdens de communistische periode plaats. Het politieke klimaat in Polen werd na de dood van Stalin in de jaren vijftig liberaler. Dit gaf een impuls aan de progressieve stroming binnen het communisme. De houding ten opzichte van minderheden werd een stuk milder. Wat belangrijk is om te onthouden is dat het minderhedenbeleid zowel voor als tijdens het communisme gericht was op het streven naar een etnisch homogeen Polen, maar dat dit niet voortkwam uit raciale, religieuze of etnische haat. Bovendien is het goed om in gedachte te houden dat elke wettelijke verbetering voor minderheden in de praktijk niet altijd doorwerkte.

De tweede vraag van deze studie behandelde de Tataren en de vraag of zij een uitzondering op het minderhedenbeleid waren. Zij waren immers al eeuwenlang aanwezig in de Poolse samenleving en hadden een andere religie. Uiteindelijk blijkt dat vooral de lange aanwezigheid van de Tataren in Polen en hun goede integratie in de Poolse samenleving de belangrijkste factor was voor het grote verschil met andere minderheden en niet hun islamitische religie. Dit was ook terug te zien in het beleid. De Tataren waren geen territoriale minderheid waardoor ze niet als een gevaar voor de territoriale integratie werden gezien. Er werden daarom ook geen maatregelen getroffen tegen de Tataren. Uiteindelijk hebben ze de ergste maatregelen zoals grootschalige deportatie niet mee hoeven maken omdat ze goed geïntegreerd waren.

De conclusie van dit onderzoek laat ten eerste zien dat de communistische periode niet alleen slechte dingen heeft gebracht in Polen. Zonder de overgang naar een liberaler minderhedenbeleid in de jaren 50 waren er misschien nog wel minder minderheden in Polen geweest. Bovendien waren de grote verbeteringen in het minderhedenbeleid na de val van het communisme wellicht een stuk moeilijker geweest.

Ten tweede laat de conclusie zien dat de Tataren door hun goede assimilatie en integratie in de Poolse samenleving een goed voorbeeld zijn van co-existentie tussen twee verschillende religies. De Tataren kunnen een waardevolle aanwinst zijn in het debat over de Islam in Europa. Het kan bijdragen aan de discussie over in hoeverre we religieuze uitingen moeten verbieden of reguleren. Denk bijvoorbeeld aan de discussie over hoofddoekjesbelasting in de Nederlandse Tweede Kamer in 2009. Helpt het verbieden van religieuze uitingen

in de integratie van moslims in de Europese samenleving? De Tataren hebben bewezen dat religie geen struikelblok hoeft te zijn om goed samen te kunnen leven.

Literatuurlijst

- Brubaker, R., 'Nationalizing States in the Old 'New Europe' -- and the New', *Ethnic and Racial Studies* 19,2 (1996) 411-437
- Buchowski, M., Chlewińska, K., 'Tolerance of Cultural Diversity in Poland and Its Limitations', *Accept Pluralism* (2012)
- Dziekan, M.M., 'History and culture of Polish Tatars', *Muslims in Poland and Eastern Europe. Widening the European Discourse on Islam* (2011) 27-39
- Fleming, M., 'The new minority rights regime in Poland: the experience of the German, Belarussian and Jewish minorities since 1989', *Nations and Nationalism* 8, 4 (2002) 531-548
- Lehmann, R., 'From ethnic cleansing to affirmative action: Exploring Poland's struggle with its Ukrainian minority (1944-1989)', *Nations and Nationalism* (2010) 285-307
- Lodzinski, S., 'The protection of national minorities in Poland: Law and Practice after 1989', *Law and Practice of Central European Countries in the Field of National Minorities Protection After 1989* (1998)
- Lyszczarz, M., 'Generational changes among young Polish Tatars', *Muslims in Poland and Eastern Europe. Widening the European Discourse on Islam* (2011) 53-68
- Majewicz, A.F., Wicherkiewicz, T., 'Minority Rights Abuse in Communist Poland and Inherited Issues', *Acta Slavica Iaponica* 16 (1998) 54-73
- Mironowicz, E., *Polityka narodowościowa PRL* (Białystok 2000)
- Nalborczyk, A.S., Borecki, P., 'Relations between Islam and the state in Poland: the legal position of Polish Muslims', *Islam and Christian-Muslim Relations* 22, 3 (2011) 343-359
- Norris, H. T., *Islam in the Baltic : Europe's early muslim community* (Londen 2009)
- Owsinski, J., Eberhardt, P., *Ethnic Groups and Population Changes in Twentieth-Century Central-Eastern Europe* (New York 2003)
- Simoncini, G., 'The Polyethnic State: National Minorities In Interbellum Poland', *Nationalities Papers* 22 (1994) 5-28
- Wiktoria-Mach, D., 'European Islam, The Case of Polish Tatars', *Hemispheres. Studies on Cultures and Societies* 23 (Warschau 2008) 135-146